

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НОВІ

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

№ 80

2014

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Н.П. Муранова, доктор педагогічних наук, доцент, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету

Ключові слова: доуніверситетська підготовка, особистісно орієнтований підхід, особистісно-діяльнісний підхід, фізико-математична підготовка старшокласників, технічний університет.

Ключевые слова: доуніверситетская подготовка, личностно ориентированный подход, личностно-деятельностный подход, физико-математическая подготовка старшекласников, технический университет.

Key words: pre-university training, person-centered approach, person-activity approach, physico-mathematical training of senior pupils, technical university.

Актуальність постановки проблеми дослідження. Методологія у найзагальнішому її визначенні, як свідчить наукова література [1; 2; 3; 4], є вченням про метод або теорією методів. Це найбільш широке окреслення категорії методології в її філософському значенні [3]. В «Енциклопедії освіти» наводиться визначення методології С. Гончаренка, який вважає, що поняття методології є одним із найбільш невизначених у науці. Тому вчений окреслює методологію в широкому розумінні «як систему принципів і способів побудови теоретичної і практичної діяльності» і застерігає проти отождолення методології з філософією [2, с. 499]. С. Гончаренко пропонує виділяти в методологічному підґрунті окремого дослідження перший рівень – рівень філософського знання, другий – загальнонаукову методологію, третій – конкретно-наукову методологію [2, с. 499]. Такий підхід дає можливість представити методологію педагогічного дослідження як ієрархічну структуру, у якій спостерігаються чіткі причинно-наслідкові зв'язки і залежності. На нашу думку, філософський рівень осмислення проблеми доуніверситетської підготовки старшокласників дає можливість створити певну модель реальності, крізь призму якої можна формулювати як аналітичні, так і прогностичні висновки щодо її можливого подальшого розвитку на підставі здійсненого нами дослідження.

Мета статті полягає у окресленні значення особистісно орієнтованого підходу в методології доуніверситетської підготовки старшокласників.

Методологія в широкому значенні, зазначає В. Ягупов, – це система принципів і засобів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності, а також вчення про цю систему [5, с. 88]. На думку В. Кохановського, методологія має два

основні значення: по-перше, як система способів і прийомів, які застосовуються в певній галузі наукового пізнання; по-друге, як вчення про означену систему [6, с. 167]. Такий підхід, на нашу думку, дає можливість співвіднести поняття системи і поняття методології та використати системні ознаки методологічного знання для побудови систем більш прикладного характеру, наприклад, системи доуніверситетської фізико-математичної підготовки старшокласників як дидактичної. З огляду на досліджувану проблему, а також особливості її методології, ми такі визначили провідні наукові підходи до аналізу доуніверситетської підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті, як: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний.

Основи особистісно орієнтованого підходу до доуніверситетської підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті стали розроблятися в педагогічній науці відносно недавно як певна новація в термінології і теорії педагогіки. З огляду на це А. Белкін писав, що наприкінці ХХ століття в педагогічній науці стали з'являтися нові поняття: «педагогіка співробітництва», «особистісно орієнтоване навчання» тощо [7]. Засади особистісно орієнтованої педагогіки закладено у визначенні особистісного підходу С. Гончаренком, який трактує його як «послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії» [8, с. 243]. «Енциклопедія освіти» пропонує визначення особистісно орієнтованого навчання (О. Савченко) як організацію навчання «на засадах усебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до сві-

домого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками» [9, с. 626].

Особистісно орієнтований підхід дає можливість виявити особистісні результати освітньої діяльності, які в словниковій літературі окреслено як систему ціннісних відносин учнів до себе, інших учасників освітнього процесу, до самого освітнього процесу і його результатів. Основи особистісно орієнтованого підходу закладалися у вітчизняній педагогічній науці та продовжують досліджуватися П. Атаманчук [10], Г. Баллом [11], І. Бехом [12], О. Бондаревською [13], О. Іваницьким [14], О. Пехотою [15], С. Подмазіним [16], В. Сериковим [17], А. Хуторським [18], М. Шут, Л. Благодаренко, Г. Грищенко [19], І. Якиманською [20] та ін. Цілоком справедливо В. Андреева вважає, що на результат навчально-виховного процесу впливають саме ті чинники, що формуються в особистісно орієнтованій системі, – досвід творчої діяльності і досвід емоційно-чуттєвого ставлення до світу [21, с. 112]. На думку О. Пехоти, цільовий компонент особистісно орієнтованого навчання є психологічною і педагогічною допомогою дитині в її «суб'єктивності, культурній ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні» [15, с. 188]. Специфіка особистісно орієнтованого підходу в профільному навчальному процесі проаналізована В. Рибалком [22]. Учений пропонує виокремлювати три виміри у структурі особистості – соціально-психолого-індивідуальний, діяльнісний і віковий [23].

Вважаємо, що такий підхід дає можливість глибше зрозуміти діяльність старшокласників щодо вибору майбутньої професії й спеціальності, з нею пов'язаної.

На підставі зазначеного, вважаємо, що особистісно орієнтованість доуніверситетської фізико-математичної підготовки старшокласників доцільно розглядати у кількох аспектах:

1) у соціалізаційному – як чинник самовизначення особистості на етапі обрання майбутньої інженерно-технічної професії; важливим є також урахування в процесі доуніверситетської фізико-математичної підготовки вітагенного потенціалу кожного слухача;

2) в організаційному – як спосіб функціонування фізико-математичної доуніверситетської підготовки й управління нею;

3) у змістовому – як можливість диференціації й індивідуалізації процесу вивчення фізики і математики в системі доуніверситетської підготовки; на користь змістового аспекту особистісно орієнтованого навчання виступає можливість спеціального конструювання дидактичного матеріалу з математики і фізики з урахуванням індивідуального пізнавального досвіду кожного слухача;

4) в емоційно-вольовому – як спосіб роз-

витку емоційно-вольової сфери, індивідуальної мотивації до навчання в технічному університеті, прагнення до індивідуального професійного вибору [24].

Особистісно орієнтований підхід у педагогічних дослідженнях (особливо, якщо йдеться про систему вищої освіти) часто використовується у вигляді особистісно-діяльнісного (Л. Віготський, А. Савенков, О. Савченко, Т. Талізїна, В. Шищенко та ін.).

З цього приводу Т. Дзюбата пише, що у складі діяльності наявні чотири основні компоненти: суб'єкт і його потреби, мета, засіб реалізації мети, результат діяльності, рефлексія діяльності [25]. Враховуючи таку структуру, ми інтерпретуємо зазначені компоненти щодо фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті як різновид діяльності (табл. 1).

Як справедливо зазначає В. Андрущенко, особистісно орієнтований підхід характеризується «визнанням індивідуальності, самотності, самоцінності кожної дитини, її розвитку не як колективного суб'єкта, а передусім як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом» [26, с. 183]. Погоджуючись з цим автором, зазначимо, що саме суб'єктивний досвід старшокласника є одним із вирішальних чинників для обрання майбутньої професійної діяльності. Специфіка реалізації особистісно орієнтованого підходу в доуніверситетській освіті полягає в тому, що майбутній студент у процесі фізико-математичної підготовки знаходиться в межах дії рейтингової системи навчання (структурованої на модулі), яка сама по собі стимулює особистісну орієнтацію навчального процесу. Сутність цієї технології навчання, як свідчить аналіз наукової літератури (М. Гриньова, Г. Мельниченко, В. Панченко, П. Юцявічене та ін.), полягає в можливості самостійного опрацювання курсу математики і фізики в системі доуніверситетської освіти, в можливості створення індивідуалізованого змісту доуніверситетської фізико-математичної підготовки залежно від визначених перед кожним слухачем пізнавальних завдань, у забезпеченні майбутньому студенту індивідуального темпу й рівня складності завдань і задач з фізики й математики тощо.

Особистісно орієнтована педагогіка виходить з індивідуального пізнавального інтересу і пізнавального досвіду кожного учня, який потребує відповідної підтримки й корекції. Традиційний навчально-виховний процес орієнтований на знаннєву парадигму, тобто суб'єкт-об'єктну взаємодію. Метою такої парадигми є засвоєння знань і вмінь. Отже, індивідуальний підхід спрямований на більш ретельне засвоєння знань і вмінь без урахування особистих пізнавальних мотивів і потреб.

Таблиця 1

Компоненти структури діяльності старшокласника у процесі фізико-математичної підготовки до навчання в технічному університеті

Компоненти структури діяльності	Сутність компонента	Зміст компонента у фізико-математичній підготовці старшокласників
Суб'єкт діяльності і його потреби	Старшокласники, які мають потребу у системі знань з математики і системі знань з фізики	Старшокласник як суб'єкт діяльності співпрацює з іншими суб'єктами (викладачі, суб'єкти управлінської діяльності тощо) доуніверситетської підготовки.
Мета діяльності	Залежить від потреб суб'єкта і визначається його мотивацією в зазначеному виді діяльності	Мета старшокласника – поглибити, збагатити й розширити свої знання і вміння з фізики й математики для подальшого успішного навчання в технічному університеті.
Засіб реалізації мети діяльності	Засоби реалізації мети діяльності узалежнюються від неї і можуть бути як внутрішніми (внутрішні ресурси особистості), так і зовнішніми (ресурси, що надаються зовнішнім середовищем для реалізації мети)	Основним засобом реалізації мети доуніверситетської підготовки до навчання в технічному університеті є комплексний ресурс системи доуніверситетської підготовки як структурного компонента ресурсу технічного університету.
Результат діяльності	Дає можливість співвіднести визначену мету з досягнутими показниками діяльності	Результатом діяльності системи доуніверситетської підготовки є поглиблення, розширення й збагачення фізико-математичних знань і вмінь, а отже, успішне проходження зовнішнього незалежного оцінювання з фізики і математики, вступ до вищого технічного навчального закладу та подальше успішне навчання в ньому.
Рефлексія діяльності	Виявляється у відповідній системі оцінювання результатів і внесенні відповідних змін у діяльність	Рефлексія доуніверситетської підготовки до навчання в технічному університеті дає змогу внести своєчасні зміни до змісту, методів і форм означеної підготовки в процесі навчання в Інституті доуніверситетської підготовки.

Тому цілком зрозуміло, що система доуніверситетської підготовки має виходити з врахування пізнавальних мотивів, інтересів і наявного в кожного слухача рівня знань і вмінь з математики й фізики (що визначається шляхом проведення моніторингу перед початком занять й згодом – після завершення кожного з модулів), що дає змогу коригувати означений рівень упродовж навчання в Інституті доуніверситетської підготовки.

Головною вимогою ефективності застосування особистісно орієнтованого підходу в доуніверситетській фізико-математичній підготовці є особливе визначення мети навчально-виховного процесу, що полягає у формуванні індивідуальності майбутнього студента, в розвитку і корекції його здібностей із фізики і математики в доуніверситетській підготовці [27].

Висновок. Таким чином, реалізація особис-

тісно орієнтованого підходу в доуніверситетській підготовці відбувається, на нашу думку, на трьох рівнях:

1) теоретико-методологічному – як створення описаних вище методологічних засад особистісно орієнтованої фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті;

2) організаційному – створення нормативної бази особистісно орієнтованої доуніверситетської фізико-математичної підготовки старшокласників і розробки організаційних засад її функціонування; розробка концептуальних засад діяльності Інституту доуніверситетської підготовки; організація профорієнтаційної роботи у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах; використання допрофесійної діагностики старшокласників, розроблену Є. Климовим, що впли-

ває на визначення напрямку підготовки в доуніверситетській підготовці, рівень набуття знань і вмінь з фізики і математики та на мотивацію навчальної діяльності;

3) методичному – створення комплексного науково-методичного забезпечення доуніверситетської фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному уні-

верситеті з урахуванням вимог особистісно орієнтованого підходу; методичне забезпечення профорієнтаційної діяльності суб'єктів освітнього процесу.

З необхідністю розробки особистісно орієнтованої технології доуніверситетської підготовки старшокласників ми пов'язуємо перспективу наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Баскаков А. Я. Методология научного исследования / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. – 2 е изд., испр. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
2. Гончаренко С. У. Методология / С. У. Гончаренко // *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України*; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 499.
3. Петров Ю. И. Методологические вопросы анализа научного знания / Петров Ю. И. – М.: Высш. шк., 1977. – 224 с.
4. Степин В.С. Философская антропология и философия науки / Степин В. С. – М.: Высш. шк., 1992. – 191 с.
5. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / Ягупов В. В. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
6. Кохановский В. П. Философия и методология науки : учеб. [для высш. учеб. заведений] / Кохановский В. П. – Ростов н/Д.: Феникс, 1999. – 352 с.
7. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики : учеб. пособие [для студ. вузов] / Белкин А. С. – М.: Издат. центр «Академия», 2000. – 192 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Гончаренко С. У. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
9. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної освіти / О. Я. Савченко // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: КІС, 2004. – С. 33–45.
10. Атаманчук П. С. Інноваційні технології управління навчанням фізики : [монографія] / Атаманчук П. С. – Кам'янець Подільський: К ПДПУ, 1999. – 174 с.
11. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психологический аспект / Балл Г.А. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с.
12. Бех ІД. Особистісне зорієнтоване виховання : наук. метод. посіб. / Бех ІД. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
13. Бондаревская Е.В. Ценности личности современного ориентированного образования / Е.В. Бондаревская // *Педагогика*. – 1995. – № 4. – С. 23–31.
14. Іваницький О. Тенденції технологізації навчання фізики в загальноосвітній школі / Олександр Іваницький, Оксана Марченко // *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету*; вип. 46 – 2002. – С. 62–65. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка. – (Серія «Педагогічні науки»).
15. Пехота О. М. Особистісно орієнтовані педагогічні технології : історія, теорія, організаційні вимоги / О. М. Пехота // *Педагогічні технології у неперервній освіті*: [монографія] / [О. М. Пехота, С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої. – К.: Віпол, 2001. – С. 54–75.
16. Подмазін С. І. Особистісно орієнтований освітній процес: принципи, технології / С. І. Подмазін // *Педагогіка і психологія*. – 1997. – № 2. – С. 37–43.
17. Сериков В. В. Личностно ориентированное образование: опыт методологической рефлексии / В. В. Сериков // *Перемена*. – 2001. – Вып. 5. – С. 22–30.
18. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? / Хуторской А. В. – М.: Изд во УНЦДУ, 2005. – 222 с.
19. Благодаренко Л. Ю. Методика застосування особистісно орієнтованого навчання при проведенні занять з фізики / Л. Ю. Благодаренко, Г. П. Грищенко, М. І. Шут // *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики*; зб. наук. праць; вип. 3 – в 3 т. – Кривий Ріг: Вид. відділ НМетАУ, 2003.
20. Якиманская И. С. Технология личностно ориентированного обучения в современной школе / Якиманская И. С. – М.: Сентябрь, 2000. – 176 с.
21. Настільна книга педагога. Книга для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / [упоряд. Андреева В. М., Григора В. В.]. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2006. – 352 с.
22. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : [монографія] / В. В. Рибалка; за ред. Г. О. Балла. – К., ПППО АПН України, 1998. – 160 с.
23. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В. В. Рибалка. – К., 1998. – 41 с.
24. Муранова Н. П. Особистісно орієнтований підхід у допрофесійній підготовці ліцеїстів Авіакосмічного ліцею / Н. П. Муранова // *Директор школи, ліцею, гімназії*. – 2005. – № 3. – С. 40–44.
25. Дзюбата З. І. Педагогічні підходи до формування комунікативних умінь майбутніх аграрників / З. І. Дзюбата // *Педагогічний альманах*. – 2010. – Вып. 5. – С. 119–124.
26. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : [кол. монографія] / [В. П. Андрущенко, Н. О. Дівінська, Б. І. Корольов та ін.]; заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лутовий; АПН України; Ін-т вищої освіти. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 254 с.
27. Муранова Н.П. Методологічні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць; вип. 34 / за ред. В. Д. Сиротюка. – К.: Вид во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 126–133.